

Elektra in njen nakit.

(Pripoveduje Janez Samotar.)

STARI kapitan Jure, ki je živel kraj mesta v stari hiši ob morju, je bil čuden mož: molčeč, sam vase zaprt, kakor da se je razprl z vsem božjim svetom. Nikdar ni hodil v družino; stopajoč sam s trdim korakom po obrežnem nasipu kraj morja, se je včasih tako zagledal v sinjo dalj njegovo, kakor da je pozabil na ves svet. Pravili so, da se mu takrat toži po lepotah daljnih dežel, ki jih je bil kdaj gledal kot pomorščak v svojem burnem življenju. Njegovo zagorelo, razorano lice je kazalo, da je bil preživel kapitan Jure že marsikatero bridko uro. O svoji mladosti in o mnogih potovanjih svojih pa ni nikoli rad govoril. Kakor da ima v srcu neko skrivnost, ki jo hoče nesti s seboj v grob! Edino bitje, ki se je stari kapitan z njim dobro razumel, je bila Elektra, njegova vnukinja. Z njo se je vozil v čolnu po morju, z njo se sprehajal v poletnih večerih po mestnem drevoredu, z njo se je tudi včasih kakor maček plazil po ostrih robovih skalnega obrežja, iščoč črvičkov, sladke ribje vabe za vsakdanji svoj jutranji lov. Mi, mestni otroci, se sicer kapitanu nismo nikdar izogibali, vendar nas je čudno spreletelo, če nas je včasih prijazno pogladil s šapastimi rokami po licih. Pa smo ipak prav radi iskali njegove družčine. Nekoliko zastran Elektre same, nekoliko pa tudi zaradi njega. Tudi Elektra je imela kapetana rada, a bolj po svoje. Bila je živa, vedno vesela in se je z nami rada igrala. On pa je čul nad njo kakor star medved nad mladičem. Gorjé mu, ki bi bil kdaj Elektri ponagajal! S šapastimi rokami je pograbil zlikovca, otresal z njim ko z mehom po zraku, da mu je pohajala sapa; nato ga pa trdo posadil na tla in ga odgnal.

Kapitan Jure je živel pri svojem sinu, očetu Elektre. Žene ni imel več. Umrla mu je bila nekeje ob Vzhodnem morju. Pravili so, da na isti ladji, ki ji je kapitan Jure sam poveljeval. Vzel jo je bil edinikrat s seboj na dolgo morsko pot, pa je ladjo zajel vihar, tajfun daljnega Vzhodnega morja, da se je sesula ob skalah. Komaj da se je rešil gotove smrti del posadke in kapitan z ženo vred. A žena je zbolela od napora in strahu ter umrla. Kapitan Jure se je vrnil sam domov in postal takšen, kakršnega smo poznali mi otroci.

Elektro pa smo imeli v čisljih še zaradi nečesa drugega. Parkrat v letu, o velikih praznikih, ko je šla z dedom k deseti maši, se nam je zdela imenitna gospa. Ne zastran čedne obleke, ampak zaradi nakita, ki ga je imela ob takih prilikah okrog vratu. Bila je to lepa ovratnica, polna svetlih biserov različne velikosti. Ker je bila niz zanjo predolga, jo je trikrat ovijala okrog vratu. Tudi to se nam je zdelo prav.

Elektra nam je nekoč zaupala, da je dobila dragocenost po zapuščini rajne kapitanove žene. Zdaj se nam je stvar zdela še bolj imenitna in so se začela brž med nami razna ugibanja. Bog ve, odkod je vzel kapitan to silno čudo? V duhu pred nami so vstajale slike strašnih bojev s kitajskimi morskimi roparji; ladje, polne skrinj zlata in dragih kamenov, so zmagoslavno ubirale svojo pot v svobodo iz zvitiž zased nemarne pomorske golazni, ki je živela od krvi in greha, in se nam je zdel potem kapitan Jure še strašnejši in zagonetnejši. Junak, ki vse ve in zmore! Le nečesa nismo mogli ugeniti: odkod so ti biseri? Kako jih človek pridobiva? Ali zrasejo sami? Ali jih človeška roka ustvarja, ali kaj? Zastonj so bila vsa ugibanja, zaman ves naš trud! Ta je menil to, oni spet drugo. Misli so se križale in plele vsevprek, le pravega konca niso znale najti.

Te svoje križe in težave smo некоč zaupali tudi Elektri in ona nam je obljubila, da bo kaj poizvedela pri dedu. In tako se je zgodilo, da nas je kapitan Jure nekega dne, ko smo se igrali ob morju, poklical. Posadil nas je okrog sebe lepo v krogu in se je med nami razplel sledeči razgovor:

»Na svojih potovanjih po daljnem svetu sem večkrat obiskal Avstralijo in Ceylon. Kakor že veste, je Avstralija peti del suhega sveta, a Ceylon velik otok ob vzhodnem obrežju Indije. V mestih, kjer se je ustavljal naš parobrod, sem videl, da prodajajo Avstralcji bisere kar na trgu, kakor se nudi pri nas razna roba ob semanjih dneh. Ti ljudje so bili seveda le prekupčevalci: sami so bisere pokupili od drugih prodajalcev.«

»Odkod pa so jih ti dobili?« se je nekdo oglasil.

»Od avstralskih ribičev,« je rad pojasnil kapitan Jure, da smo se vsi začudili. Nato je nadaljeval: »Avstralski ribič se peča razen z ribjim lovom tudi s tem, da nabira školjke. Ali veste, kaj so to — školjke? Morski mehkužci so, ki žive zaprti v apnenasti hišici in so prilepljeni kam na morsko dno ali na skale. Biser se pa pridobiva iz posebne vrste školjke, tako zvane ostrige. Kakor sleherna školjka, je tudi ostriga mehkužec, žival mehkega, sluzastega telesa, ki v mladosti prosto plava po morju. Ko pa ostriga odrase, začne izločati iz sebe apnenec in ta v podobi dveh lupin zajame školjkinino mehko telo ter ga tako obvaruje nezgod. Zdaj, seveda, školjka ne more več plavati po vodi, ampak se sesede na dno in tam se najrajši oprime robovja kakšne skale. Hrani se z najdrobnejšimi morskimi živalcami, zato mora biti vedno odprta. Le v trenutkih nevarnosti zapre oba apnenasta pokrova nad seboj tako, da ju — dokler je živa — težko odpreš celo z najtrdnjšim nožem.«

»Kako se pa v ostrigi naredi biser?« se je spet glasilo vprašanje.

»Vsaka ostriga nam ne dá bisera, le nekatere. Kako, to vam pojasnim kesneje. Vsaka teh živalic obda svojo apnenasto hišico odznotraj z biserno matico. To je neka svetla, barve spremenjajoča plast gladke snovi, ki pokrije hrapaste stene školjkine hišice, da žival lepše v nji počiva. Biserno matico lahko najdete sami v vsaki navadni školjki. Poglejte lepše nožice: njih ročaji so iz školjkine matice.«

»Zakaj pa ne more vsaka ostriga napraviti bisera?« smo spet radovedno poizvedovali.

»Zakaj? To stori vse slučaj. Vi že veste, da se ostriga, kakor vsaka školjka, hrani le s tem, kar ji naplavi morje v hišico. Zgodi se pa včasih, da занese voda vanjo tudi nepotrebne stvari: zrnca drobnega peska ali kaj podobnega. Ostriga pa tega ne more več izločiti in jo potem v njeni ozki hišici to zrnce tišči v mehko sluzasto telo. Pa si žival pomaga iz težave tako, da brž izloči neko tekočino, ki se zrnca lepljivo oprime in se kmalu potem strdi. Ta nova snovna plast na zrcu je gladka. Ostriga pa jo z novo tekočino večja in večja, dokler zrnce ne postane tako veliko, da ga moremo prijeti v roke. Zdaj je zrnce svetlo, okroglo in spremenja barvo. To je biser, ki ga vidite včasih na ženskem okrasku.«

»Kako pa vzamejo Avstralcji te bisere iz morja?« smo vprašali.

»To delo pomeni tudi avstralskemu ribiču precejšnjo življenjsko nevarnost. Lov na ostrige-bisernice se more vršiti vsako leto le nekaj tednov v mesecu marcu in aprilu. Ribiške ladje odplujejo takrat v zgodnjem jutru k bregovom, kjer žive take ostrige. S seboj imajo dolge vrvi, ki so ovite na enem koncu okrog težkih kamenov. Na teh kamenih sedeče ljudi spuščajo na morsko dno. Tam morajo z noži trgati ostrige od skal in jih spravljati v posebne vreče. Tak ribič, ko je še na krovu ladje, je videti kaj čuden. Nos

si zamaši s koščeno pripravo, da mu voda ne lije v grlo. Potopljen na morsko dno potem lahko vztraja največ eno minuto. Svoje delo mora tedaj opraviti zelo hitro. Paziti mora tudi na morske some, ki jih je v tistih morjih mnogo. Zato se oboroži tudi z nožem, ki ga nosi za pasom. Ko je napaden, dá znamenje po vrvi ribičem na barko, da ga potegnejo brž iz nevarnega položaja. Delo teh ribičev je tedaj trdo in težko, posebno še, če pomislite, da ni v vsaki ostrigi biser ter da morajo ribiči nabrati veliko število školjk, da se jim z gotovostjo trud izplača.«

»Ali ribiči sami odpirajo školjke in pobirajo bisere iz njih?« smo bili radovedni.

»Ne! Oni odnesó svoj plen nedotaknjen na tržišče in ga tam prodajo za primeren denar. Kupec pa, ki robo kupi, plača, ne da bi prav za prav vedel, ali se mu bo kupčija obnesla ali ne. Če je v kupljenih ostrigah mnogo biserov in če so lepi, veliki, je zadovoljen, ker na njih mnogo zasluži; drugače pa mora utrpeti veliko zgubo.«

»Tedaj je iskanje biserov nevaren posel!« smo hoteli dokončati razgovor.

»Je, če iščemo biserov na tak, najpreprostejši način!« nas pouči kapitan Jure in brž nadaljuje: »Pa si ljudje pomagajo tudi na ta način, da se potapljajo v morje zavarovani s potapljaško obleko, ki jo poznate tudi vi. Tak potapljač, kakor veste, lahko vztraja v morju po več ur. Njegovo delo je potem lažje in uspešnejše.«

Kapitan Jure je zaključil svoje pripovedovanje in potegnil iz žepa dragoceno biserno ovratnico Elektrino. Šla je med nami od roke do roke. Biseri so bili lepi, vsi podobni malim hruškicam, in so se mavrično svetili v solnčni luči. Kapitan Jure nam je zatrdil, da so taki biseri najbolj čislani in najdražji. Oni mali, ki imajo nepravilno obliko, se dobe koderkoli za vsako ceno.

Ko je kapitana nekdo od nas povprašal, kje in kako je on dobil to dragoceno čudo, se mu je lice naenkrat zresnilo. Brž je vstal, prijel Elektro za roko in odšel brez odgovora po bregu. Mi nismo takrat znali, ali je mož užaljen ali jezen.

Zgodba o biserni ovratnici pa, ki smo jo imeli takrat v rokah, je ostala kapitanova skrivnost. Zvedeli je nismo nikdar. Še celo Elektra, njegova ljubljenska, nikdar!

Črtomir Zorec: Delo ni sramotno.

DESETNIK je nadziral vojake, ko so morali prevaliti težko skalo. Vojaki so se mučili na vse pretege, skale pa le niso mogli premakniti.

Mimo pride gospod in vpraša desetnika, zakaj ne pomaga vojakom. Pa odvrne desetnik: »Mi ni treba, ker sem desetnik!«

Gospod je nato sam pomagal vojakom in tako so z združenimi silami vendarle prevalili težko skalo.

Gospod si je otepel prah, nato pa rekel desetniku: »Desetniče, nikoli ne pomagaj svojim vojakom, rajši pokliči generala!«

Tačas je desetnik spoznal v gospodu generala Wešingtona (poznejšega prvega ameriškega predsednika); bil je civilno oblečen in ga ni mogel prepoznati na prvi hip.